

Olie op het strand

Jelle van Dijk

Onlangs werd ik benaderd door onze Katwijkse vrienden om mee te werken aan een boek over de Coepelduynen. Na het succesvolle boek *Bijzonder Berkheide*, uitgegeven in 2017, wil men nu een vergelijkbaar boek over de Coepelduynen maken. Omdat ik heel wat voetstappen in de Coepelduynen heb staan en in de loop der jaren er ook wel over heb geschreven, was een toezegging min of meer vanzelfsprekend. Daarbij stelde ik voor ook aandacht te besteden aan de laatste decennia van de vorige eeuw, toen ik tientallen keren het strand voor de Coepelduynen afzocht naar dode vogels die met olie besmeurd waren. Hoe rampzalig het strand er toen regelmatig bij lag, moge duidelijk worden uit de volgende bijdrage.

Nederlands Stookolieslachtoffer Onderzoek (NSO)

De eerste vermelding van olie op het strand is afkomstig van Jan Verwey. In 1915 zag hij met olie besmeurde vogels op het Noordwijkse strand. Hij vermoedde dat er een schip was getorpedeerd. De Eerste Wereldoorlog was immers net begonnen. Na het einde van de oorlog in 1918 werd het echter alleen maar erger. De olie bleek afkomstig te zijn van moderne schepen die als brandstof voor de motoren geen steenkool meer gebruikten, maar stookolie. Jan Verwey schakelde de dorpsjeugd in om zoveel mogelijk olievogels te verzamelen. Als ze een besmeurde vogel inleverden bij Villa Nova kregen ze een paar centen als beloning. Hierdoor kon Jan Verwey biometrisch onderzoek doen aan vele honderden Zeekoeten. Tussen al

Stookolie op het strand januari 1990 - foto: Jelle van Dijk

die Zeekoeten ontdekte hij de eerste twee Kortbek-zeekoeten voor ons land. Ook werd er eens een nog levende IJsdruiker gebracht, die vervolgens nog enkele dagen in de badkuip van de familie Verwey mocht rondzwemmen.

Het duurde tot het einde van de jaren zestig voordat het tellen van stookolieslachtoffers systematisch werd aangepakt. Vanuit diverse geledingen van vogelend Nederland werd eind jaren zeventig een organisatie op poten gezet onder de naam Nederlands Stookolieslachtoffer Onderzoek (NSO). Hierbij werd de gehele Nederlandse kust verdeeld in telvakken, waarbij voor elk traject een vaste teller werd gezocht. Het is zonder

meer aan Kees Camphuysen te danken dat deze opzet vanaf het midden van de jaren zeventig goed van de grond kwam. Voor vrijwel elk kusttraject wist hij vrijwilligers te werven die bereid waren enkele keren per winter een stuk strand af te lopen om de aangespoelde vogels te registreren.

Traject 2023 Katwijk - Noordwijk

In de winter van 1977 ben ik begonnen met het systematisch tellen en noteren van olieslachtoffers op het strand langs de Coepelduynen. Op de kaart van Kees Camphuysen was dat traject 2023, het strand van paal 86 tot paal 81, vrijwel samenvallend met het traject van de

Strand Coepelduynen na storm december 1985 – foto: Jelle van Dijk

Katwijkse Uitwatering tot de Noordwijkse vuurtoren. Meestal liet ik mij naar Katwijk brengen om lopend over het strand huiswaarts te keren. Een enkele keer liep ik heen over de vloedlijn en terug over de stormvloedlijn. In de meeste gevallen was dat in het geheel niet nodig omdat beide vloedlijnen op veel plaatsen vrijwel samenvielen.

Jan van gent strand Coepelduynen januari 1988 – foto: Jelle van Dijk

Het strand voor de Coepelduynen was toen opvallend smal. Na vrijwel elke storm vond er bovendien duinafslag plaats. Hierdoor ontstond meermalen de situatie dat je bij vloed nauwelijks met droge voeten het steile, afgeslagen duin kon passeren.

Bij elke strandinspectie werd nauwgezet bijgehouden welke soorten er lagen en in welke aantallen ze aangespoeld waren. Van elke vogel schatte ik de oliebevuilding met behulp van een tabel die door het NSO was opgesteld. Ook bijzonderheden als onvolwassen/adult, man/vrouw en zomerkleed/winterkleed werden genoteerd. Na dit schrijfwerk kwam de schaar tevoorschijn om de vleugelpunten af te knippen. Hiermee werd voorkomen dat deze vogels bij een volgende telling opnieuw zouden worden meegeteld. Bij koude weersomstandigheden kan het namelijk enkele weken duren voordat een kadaver geheel verdwenen is.

Eind jaren tachtig kregen de strandtellers kleine glazen buisjes mee om bij vogels die dik onder de olie zaten, een kleine hoeveelheid olie te verzamelen. Deze buisjes werden opgestuurd naar een laboratorium waar men aan de hand van de chemische samenstelling van het oliemonster vrijwel steeds kon vaststellen welke tanker deze olie in zee had geloosd. Na 1995 inspecteerde ik nog slechts enkele

Noordse Stormvogel februari 1999 – foto: Jelle van Dijk

keren per winterseizoen traject 2023 om er na 2000 geheel mee te stoppen. De belangrijkste reden hiervoor was dat er steeds minder te vinden was vanwege de serieuze maatregelen die getroffen waren om de olievervuiling te stoppen. Een tweede oorzaak waren de Vossen die in de nachtelijke uren vanuit de Coepelduynen het strand opliepen om van daar dode vogels de duinen in te slepen. Bij de broedvogelinventarisatie van de Coepelduynen heb ik in die tijd dode Zeekoeten, Drieteenmeeuwen en een Roodkeelduiker gevonden. Tenslotte maakte de beachcleaner van Van der Putten het strand voor de boulevards geheel schoon van alles wat de zee hier deponeerde. Dat betekende dat er op twee van de vijf kilometers niets meer te vinden was. Mijn telling gaf dus helemaal geen goed beeld meer van wat er op het strand aan olieslachtoffers aanspoelde.

Hoe komt stookolie in zee?

Veel stookolie die op het water drijft, is afkomstig van tankers die op enige afstand van de kust passeren. Nadat ze de olie hebben afgeleverd in havensteden als Rotterdam, Bremen of Hamburg laten ze de ruimen gedeeltelijk vollopen met zeewater. Na enige tijd wordt dit water met de olieresten in zee geloosd. Dit wordt vooral bij ruwe zee gedaan omdat dan een oliespoor snel uit elkaar wordt

geslagen. In mindere mate, maar als gevolg van het grote aantal toch van groot belang, is de olievervuiling door gewone vrachtschepen. Deze schepen spoelen de olietanks met stookolie voor de eigen aandrijving, ook regelmatig schoon na het verlaten van de havens. In de laatste decennia van de vorige eeuw werd weinig gebruik gemaakt van de faciliteiten in de havens om het schip schoon te maken. Het lozen op zee leverde geen tijdverlies op en de opsporing van deze illegale lozingen stond nog in de kinderschoenen.

Naast deze vrijwel continue vervuiling kunnen ook calamiteiten in de vorm van ongelukken op zee veel slachtoffers maken. Zo ging het goed mis op booreiland BRAVO voor de Noorse kust op 22 april 1977. Een week lang verdween 3-4000 ton olie per dag in zee. In de zuidelijke Noordzee zorgden botsingen tussen schepen af en toe voor ernstige vervuiling. Zeer grote rampen, zoals in 1975 met het vergaan van de tanker Amoco Cadiz op de rotsen van de Bretonse kust, zijn gelukkig in de Noordzee uitgebleven.

Mede dankzij de activiteiten van het NSO en verwante organisaties in andere Noordzeelanden werden acties ondernomen om de olielozingen te beëindigen. Er kwam meer controle en de opsporing van vervuilende schepen werd beter. Zie in dit verband de paragraaf over het REM-eiland. Internationale conferenties leidden tenslotte in 1992 tot het OSPAR-verdrag. In deze naam zitten de namen van Oslo en Parijs, de steden waar daarvoor al belangrijke afspraken waren gemaakt. Met dit 'Verdrag inzake de bescherming van het mariene milieu in het noordoostelijke deel van de Atlantische Oceaan' werd een weg ingeslagen die geleid heeft tot een zeer sterke vermindering van de olievervuiling. Kees Camphuysen liet in 2020 weten dat tegenwoordig hoogstens 10% van

de gevonden Zeekoeten met olie bevuild is, terwijl dat voor het jaar 2000 vrijwel 100% was.

REM-eiland

In 1963 werd de Reclame Exploitatie Maatschappij (REM) opgericht. Investeerders waren onder anderen de Rotterdamse scheepsbouwer Cornelis Verolme, de Leidse offshore-ondernemer Pieter Heerema en de Scheveningse vastgoedmagnaat Reinier Zwolsman. Het plan was vanaf een platform in zee, net buiten de territoriale wateren, commerciële TV-programma's uit te zenden. In het voorjaar van 1964 startte de bouw op 6 mijl uit de kust voor Noordwijk. Reeds begin augustus gingen de uitzendingen van start, maar in december van dat jaar maakte de Rijkspolitie al een einde aan de uitzendingen. Een noodwet maakte het mogelijk direct in te grijpen. In 1974 nam Rijkswaterstaat het REM-eiland in gebruik als maritieme meetpost, waarna het eiland verder als 'Meetpost Noordwijk' door het leven ging. Hier werden gegevens verzameld over zaken als golfhoogte, zoutgehalte en stroming. De meetpost bleef in dienst tot juni 2006, waarna de sloop begon. Het centrale deel, bestaande uit twee woonlagen, werd in zijn geheel

REM-eiland in Nieuwe Houthaven Amsterdam april 2016 – foto: Jelle van Dijk

afgevoerd en belandde in een haven bij Vlissingen. Na een kortstondig verblijf in Delfzijl werd het gevaarte naar de Nieuwe Houthaven in Amsterdam gesleept. Na de bouw van een derde verdieping en wat verdere aanpassingen werd het oude REM-eiland op die plaats in 2011 in gebruik genomen als restaurant.

Meetpost Noordwijk heeft een bescheiden rol gespeeld bij de bestrijding van olielozingen op zee. Enkele jaren na de overname door Rijkswaterstaat waren er regelmatig Franse technici aanwezig die proeven deden met door hen ontwikkelde radarapparatuur. Het was de bedoeling dat deze radar zou worden ingebouwd in opsporingsvliegtuigen die boven zee olielozingen gingen opsporen. Een plek met drijvende stookolie heeft invloed op het golvenpatroon. Deze verstoring kan door gevoelige radar worden opgepikt, waarna het in sommige gevallen mogelijk wordt het vervuilende schip te achterhalen.

De activiteiten van de Fransen op Meetpost Noordwijk maakten het mogelijk dat er af en toe ook vogelaars op Meetpost Noordwijk actief waren. Rijkswaterstaat stond toe dat in de weken dat de Fransen onderzoek deden er ook één of twee vogelaars aanwezig waren om trekvogels te tellen. Zo kon ik met Kees Camphuysen vijf dagen (16 – 20 oktober 1978) actief zijn op Meetpost Noordwijk. Een verslag van onze bevindingen is te vinden in de Strandloper (1978, nr. 4).

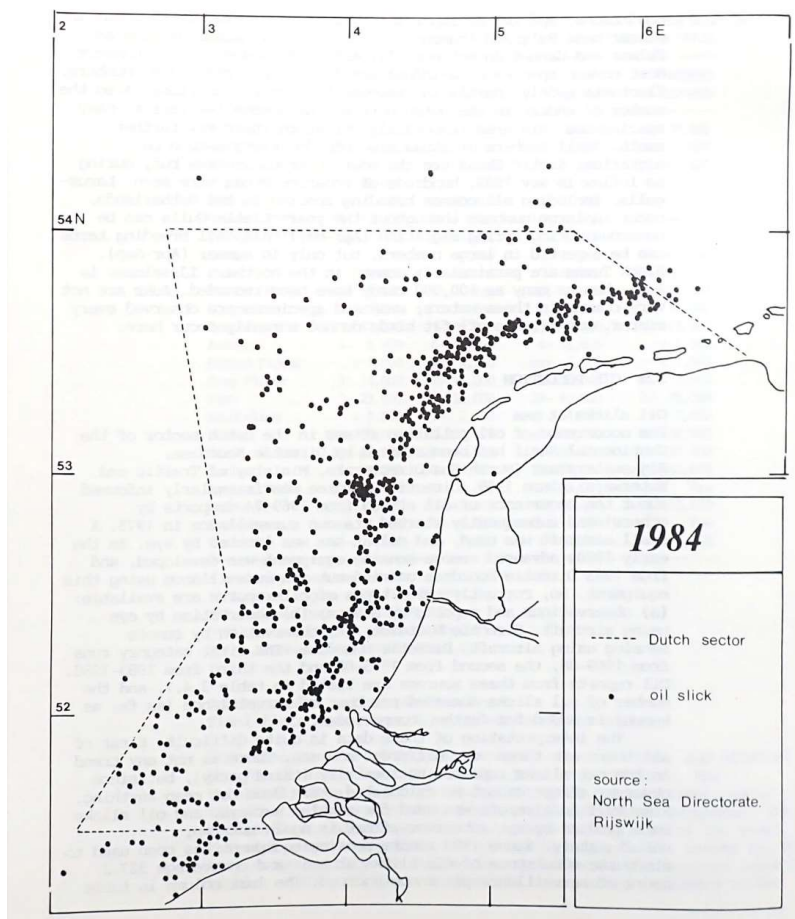
Stookolieslachtoffers op het traject Katwijk – Noordwijk

De vogels die je op het strand vindt, hebben in veel gevallen al lang in zee gelegen. Ook kun je gerust aannemen dat ernstig vervuilde vogels niet aanspoelen, maar snel naar de zeebodem zinken. Ook zijn er besmeurde vogels die levend het strand weten te bereiken. Een flink deel van die vogels kwam toen in het Noordwijkse Vogelasiel terecht. Het talrijkste olieslachtoffer in de jaren tachtig en negentig was de Zeekoet. De ene keer leverde de strandtelling meer omgekomen Zeekoeten op dan er levend in het vogelasiel belandden, een andere keer was het andersom. Zo werden bij de telling van 19 december 1980 16 dode Zeekoeten genoteerd, terwijl er op dat moment 80 nog levende Zeekoeten in het vogelasiel aanwezig waren. In ons vogelboek *Vogels van Noordwijk en omstreken* (1989) wordt uitvoerig ingegaan op het enorme aantal strandvondsten in die tijd. In dat boek is ook een speciaal

datum	Fuut	Noordse Stormvogel	Zeekoet	Alk	Drieteen-meeuw	Kokmeeuw	Storm-meeuw	grote meeuw
19-12-1980		1	16		2		1	1
18-1-1981		3	28	7	25	1	5	1
31-1-1981			20	1	8	1	1	2
12-2-1982	5	2	3	2	1		4	2
5-3-1982			7	5	4		1	1
8-2-1984			8	7	22			1
25-2-1984		1	6		24			5
26-1-1985	11		8		1	3	2	3
23-2-1985	10		1		1	3	3	
20-2-1988			3	7	4			2
8-3-1988		7	4	3	1			
27-11-1988		2	9			1	3	2
17-12-1988		3	12	2	6		4	2
16-2-1990			28	36	8			
18-2-1990			28	26	3			
19-11-1990			20	1				3
20-2-1993	1		3		3			

Tabel 1. Resultaten van enkele strandtellingen van dode vogels op het traject Katwijk – Noordwijk in de periode 1980 – 1995

De kaart van Rijkswaterstaat voor het jaar 1984 met olievervuilingen

hoofdstuk over het Noordwijkse Vogelasiel te vinden. In de 'topjaren' 1981 en 1983 behandelde het vogelasiel bijna 500 alkachtigen (Alk en Zeekoet samen) per jaar! Dat deze vogels weinig kans hadden veilig voor onze kust te overwinteren, wordt duidelijk als je de kaart van Rijkswaterstaat voor het jaar 1984 bekijkt. Hierbij zijn alle geregistreerde vervuilingen uit 1984 op één kaart samengebracht.

In tabel 1 zijn lang niet alle soorten opgenomen die dood op het strand werden aangetroffen. Zie daarvoor de lange lijst in het boek uit 1989. Ook ging het niet bij alle soorten om olievervuiling. Zo vielen de meeste slachtoffers van de Fuut in de strenge winter van 1985. De vogels waren sterk vermagerd. Vermoedelijk hadden de vogels zo lang mogelijk in het IJsselmeer willen blijven, in die tijd het belangrijkste overwinteringsgebied. Toen ook de laatste wakken dichtvroren, vluchtten de Futen naar zee waar vele vervolgens van honger omkwamen. Dat is opmerkelijk omdat na het jaar 2000 het kustwater tussen Hoek van Holland en Den Helder juist een heel belangrijk overwinteringsgebied voor Futen is geworden. Roodkeelduikers werden bij olierampen nauwelijks gevonden, vermoedelijk omdat er toen nog nauwelijks Roodkeelduikers voor onze kust overwinterden.

Bij de Noordse Stormvogels ging het in verhouding tot de alkachtigen om een laag percentage olieslachtoffers. Deze vogels werden vooral na zware stormen gevonden. Na een storm in februari 1999 vond ik een geringde stormvogel die ruim 31 jaar oud bleek te zijn! Een soort die wel vaak besmeurd was met stookolie, hoewel vaak met kleine hoeveelheden, was de Drieteenmeeuw, de enige meeuw die als een echte 'zeemeeuw' vrijwel altijd ver van de kust verblijft. Dat ook strandmeeuwen als Kokmeeuw, Stormmeeuw en Zilvermeeuw besmeurd raakten, zal te maken hebben gehad met hun foerageergedrag waarbij ze op het strand en in de branding met olie in aanraking kwamen. Onder 'grote meeuw' zijn Zilvermeeuw en Grote Mantelmeeuw samengenomen. Vaak ging het om jonge vogels waarvan je slechts één of twee vleugels vond en waarbij de soort moeilijk meer was vast te stellen.

In zijn rapport uit 1989 vermeldt Kees Camphuysen dat in 'normale' winters er zo'n 30.000 vogels aanspoelen, maar dat dit aantal bij ernstige calamiteiten het dubbele kan zijn. Daarbij is vastgesteld dat 68,4% van alle gevonden vogels met olie was besmeurd.

Gelukkig hebben de strandtellingen in ons land en de andere Noordzeelanden er mede toe geleid dat aan de continue vervuiling met stookolie vrijwel een einde is gekomen. Dat

betekent helaas niet dat we nu van een schone Noordzee kunnen spreken. Zo maakt het onderzoek naar de maaginhoud van dode Noordse Stormvogels nog steeds duidelijk dat er veel te veel plastic in en op het water drijft. Stormvogels zien dit aan voor voedsel waardoor hun maag vol plastic raakt. Ook het soms aanspoelen van grote hoeveelheden parafine laat zien dat van een schone Noordzee nog geen sprake is.

Literatuur

Jelle van Dijk & Dick Hoek 1989. Vogels van Noordwijk en omstreken. Uitgave van de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk

C.J. Camphuysen 1989. Beached bird surveys in the Netherlands 1915 / 1988. Technisch rapport Vogelbescherming nr. 1. Zeist.

C.J. Camphuysen & J.A. van Franeker 1992. The value of beached bird surveys in monitoring marine oil pollution. Technisch rapport Vogelbescherming nr. 2. Zeist.